

SÜRGÜN, VATANSIZLIK VE GÖÇ

HANNAH ARENDT'TEN ISAIAH BERLİN'E
TARİHLE SATRANÇ OYNAMAK

SEYLA BENHABİB

SÜRGÜN, VATANSIZLIK ve GÖÇ

Özgün Adı: Exile, Statelessness, and Migration: Playing Chess with Histroy
from Hannah Arendt to Isaiah Berlin

Yazar: Seyla Benhabib

Genel Yayın Yönetmeni: Kerem Işık
Kurgu Dışı Editörü: Hüseyin Deniz Özcan
Çevirenler: Erkin Şen – Enver Utku Batur
Redaksiyon: İpek Sarı
Sayfa Tasarımı: Bahar Kuru
Kapak Tasarımı: Mandal Ajans

1. Baskı Ocak 2024

© Livera Yayınevi, 2024
Copyright © 2018 by Princeton University Press.

ISBN: 978-625-99289-4-4
Sertifika No: 51956

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında, bu yayının hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin yazılı izni olmadan tekrar üretilemez, bir erişim sisteminde tutulamaz, herhangi bir biçimde elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt ya da diğer yollarla iletilemez.

Baskı ve Cilt

Metro Basım Hiz. A.Ş.
Yahya Kemal Beyatlı Cad. No. 94
Begos 3. Bölge, Buca / İzmir
Sertifika No: 70839

Livera Yayınevi Tanıtım Tic. Ltd. Şti.

2. İnönü Mahallesi Muzaffer Sokak No: 2/A B Blok No: 40
Narlidere / İzmir
E-posta: info@liverayayinevi.com
www.liverayayinevi.com

SÜRGÜN, VATANSIZLIK VE GÖÇ

HANNAH ARENDT'TEN ISAIAH BERLİN'E
TARİHLE SATRANÇ OYNAMAK

SEYLA BENHABİB

ÇEVİRENLER: ERKİN ŞEN - ENVER UTKU BATUR

livera
yayınevi

Seyla Benhabib, Yale Üniversitesi'nde Politika Bilimi ve Felsefe Profesörüdür, aynı zamanda Columbia Üniversitesi Modern Kritik Düşünce bölümünde ve Columbia Hukuk Fakültesi'nde görev yapmaktadır. İstanbul, Türkiye'de doğmuş olup 1970 yılında Amerikan Kız Koleji'nden mezun olmasının ardından 1972 yılında Brandeis Üniversitesi'nden lisans ve 1977 yılında Yale Üniversitesi'nden doktora derecesini almıştır. 1980 ile 1985 yılları arasında Münih ve Frankfurt'ta Jürgen Habermas'ın araştırma ekibinde Alexander von Humboldt Akademi Üyesi olarak bulunmuştur. 2006-07 yılları arasında Amerika Felsefe Vakfı Doğu Bölgesi'nin Başkanlığını yürütmüştür ve 1995 yılından itibaren Amerika Sanat ve Bilim Akademisi üyesidir. 1996 ile 2000 yılları arasında Harvard Üniversitesi Sosyal Çalışmalar Programı Başkanlığı'nı ve 2002 ile 2008 yılları arasında da Yale'deki Etik, Politika ve Ekonomi programının direktörlüğünü yürütmüştür. New School for Social Research ve Harvard Üniversiteleri'nde ders vermiş ve Cambridge Üniversitesi'nde Ziyaretçi Profesör olarak bulunmuştur (The Diane Middlebrook ve Carl Djerassi Ziyaretçi Profesörlükleri); Avrupa Üniversite Enstitüsü, Tel-Aviv Üniversitesi; Frankfurt Üniversitesi ve Amsterdam Üniversitesi. Profesör Benhabib'in kazandığı ödüller arasında Ernst Bloch ödülü (2009), the Leopold Lucas Ödülü (2012), Meister Eckhart Ödülü (2014), ve Guggenheim Fellowship Bursu (2011-12) bulunmaktadır ve aynı zamanda Utrecht, Georgetown, Cenevre ve Boğaziçi Üniversiteleri'nden onursal unvanları bulunmaktadır. Hegel'den Habermas'a; Hannah Arendt; söylem etiği, feminist teori ve insan hakları alanlarında 15'ten fazla kitap yazmış ve editörlüğünü üstlenmiş olup kitapları 12 dile çevrilmiştir. Türkçeye çevrilmiş kitapları arasında *Modernizm Evrensellik ve Birey* (Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992), *Ötekilerin Hakları* (İletişim Yayınları, İstanbul, 2016), *Eleştiri, Norm ve Ütopya* (İletişim Yayınları, İstanbul, 2005) ve *Buhran Çağında Haysiyet Zor Zamanlarda İnsan Hakları* (Koç Üniversitesi Yayınları, 2017) bulunmaktadır.

Kitapları: *Critique, Norm and Utopia. A Study of the Foundations of Critical Theory* (1986); *Situating the Self. Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics* (1992); *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt* (1996); *The Claims of Culture. Equality and Diversity in the Global World* (2003); *The Ri-*

ghs of Others. Aliens, Citizens and Residents (2004); *Another Cosmopolitanism. Hospitality, Sovereignty and Democratic Iterations* (2006); *Dignity in Adversity. Human Rights in Troubled Times* (2011); *Equality and Difference. Human Dignity and Popular Sovereignty* (Leopold Lucas dersleri (2013)) Volker Kaul ile birlikte editörlüğünü üstlendiği kitaplar: *Toward New Democratic Imaginaries. Istanbul Seminars on Islam, Culture, and Politics* (Springer 2016). Son kitabı *Exile, Statelessness, and Migration. Playing Chess with History from Hannah Arendt to Isaiah Berlin* Princeton University Press tarafından 2018 yılında yayımlanmıştır.

Erkin Şen Ege Üniversitesi'nde felsefe ve sosyoloji lisanslarını tamamlayan Erkin ŞEN, halen Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ndeki yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir. Ayrıca Göçebe Düşünce Derneği'nin aktif üyelerinden biridir ve orada hem akademik derslerin düzenlenmesine katkı sağlamakta, hem de kendisi de dersler vermektedir. Ayrıca *Posseible* isimli akademik felsefe dergisinde Hegel ve Nietzsche'nin Herakleitos'a bakışlarını karşılaştırdığı *Herakleitos'a Yönelik İki Perspektif: Hegel ve Nietzsche* isimli yayınlanmış bir makalesi bulunmaktadır.

Enver Utku Batur, Boğaziçi Üniversitesi'nde Felsefe okumaktadır. Çeşitli dergilerde yazıları ve çevirileri yayımlanmıştır. Şirince'de Arkhe Projesi ve Göçebe Düşünce Derneği kolektifleri içerisinde aktif olarak bulunmuş, İzmir'de ve İstanbul'da çeşitli felsefe etkinliklerinde ve çeşitli üniversitelerde felsefe üzerine konuşmalar yapmıştır ve dersler vermiştir. "Çocuklar için Felsefe" (P4C) çalışmaları altında Ayvalık Okullarında çocuklara yönelik gönüllü felsefe eğitimleri vermiştir. Şu anda hala Danimarka Kültür Enstitüsü ile birlikte bir "Çocuklar için Felsefe" projesinin yürütücülüğünü yapmaktadır.

Jim İçin
Yirmi Yıl Sonra

İÇİNDEKİLER

Teşekkür 11

Bölüm Teşekkürleri 15

Önsöz 17

1. Bölüm: Yahudi Sürgünler Arasında İç İçe Geçmiş Yaşamlar ve Temalar	21
2. Bölüm: Siyasi Modernitenin Aynasında Eşitlik ve Farklılık İnsan Onuru ve Halk Egemenliği	30
3. Bölüm: Tikelin Ele Geçmezliği: Hannah Arendt, Walter Benjamin ve Theodor Adorno	59
4. Bölüm: Kimin Davası? Adolf Eichmann'ın mı Yoksa Hannah Arendt'in mi?	90
5. Bölüm: Normatiflik Olmadan Etik ve Tarihsellik Olmadan Siyaset Judith Butler'ın Ayrılan Yollar Kitabı Üzerine	113
6. Bölüm: "Haklara Sahip Olma Hakkı"ndan "İnsani Aklın Eleştirisi"ne	138
7. Bölüm: Judith Shklar'ın Çalışmalarında Legalizm ve Paradoksları	166
8. Bölüm: Sürgün ve Sosyal Bilim	190
9. Bölüm: Isaiah Berlin	213
Sonuç: Evrensel ve Tikel. Sonra ve Şimdi	238
Sonnotlar	251
Dizin	331

TEŞEKKÜR

Bu kitap, birçok lisansüstü öğrencimin özverili iş birliği olmadan mümkün olmazdı. *Stefan Eich*, başından itibaren, 2012 yılında Tübingen Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Leopold Lucas Ödülü'nü aldığımdan beri yanımdaydı -ki bu ödül beni Almanya ve Türkiye'deki Yahudi tarihi ve kültürü üzerine otobiyografik bir refleksiyon geliştirme yoluna sokmuştur. Kaynakların belirlenmesine, metnin tercüme edilmesine yardım etti ve bu cildin 2. bölümü olarak gözden geçirilen ödül konuşmasının editörlüğünü yaptı.

Birkaç yıldır salı akşamları bir araya gelen Doktora Kolokyumu üyeleri Umur Başdaş, Carmen Dege, Blake Emerson, Devin Goure, Anna Jurkevics, Elizabeth Krontiris, Paul Linden-Retek ve Clara Picker soruları, yazıları ve sohbetleri aracılığıyla bana ilham verdi ve birçok bölümün arkasında yatan araştırma için paha biçilmez yardım sağladı.

Yale siyaset teorisi programında yüksek lisans öğrencisi olan Nica Siegel'e kaynak dizininin birden çok dilde hazırlanmasındaki verimli ve kapsamlı emeği için teşekkür ederim.

2016 baharında Yale Üniversitesi'nden Şabat izni ile ayrılmam ve 2017 baharında Diane Middlebrook ve Carl Djerassi Toplumsal Cin-

siyet Çalışmaları Konuk Profesörü olarak Cambridge Üniversitesi'ne davet edilmem, bu cildin son rötuşlarını tamamlamamı sağladı. Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Programı'ndan Profesör Jude Brown'a nazik daveti için teşekkür ederim. İngiltere, Cambridge'de geçirdiğim zaman, araştırmam için özellikle elverişli oldu. Oraya vardığımda "Haklara Sahip Olma Hakkından" 'İnsani Aklın Eleştirisine" başlıklı 6. bölümün ve "Judith Shklar'ın Çalışmalarında Hukukçuluk ve Paradoksları" başlıklı 7. bölümün taslakları ile kısmen tamamlanmıştı. Konuk Profesör olarak dersimi Hannah Arendt'in çalışmaları üzerine kurmak konusunda birtakım endişelerim vardı, zira o, Birleşik Krallık'ta hiçbir zaman yeterli saygıyı kazanmamış gibi görünüyordu. Sadece artık geniş kitlelerin vatansızlık ve mültecilik durumu ile ilgili çalışmalarıyla ilgilendiğini görmekle kalmadım, aynı zamanda Diane Middlebrook ve Carl Djerassi kürsüsünde benim seleflerim olan Gillian Rose ve Judith Butler'ın da kendi ziyaretleri sırasında Arendt'i tartıştıklarını öğrendim. Jude Brown, mülteci kamplarındaki insanlardan ne gibi bir politik eylemlilik bekleyebileceğini bu ders vesilesiyle açıklığa kavuşturmam konusunda beni teşvik etti. Duncan Bell ve ben, bir dizi sohbet boyunca federalist ve federasyonalist projeler hakkındaki fikirlerimizi paylaştık. Bell beni Arendt ve Berlin üzerine yapılmış, 9. bölümde tartışılacak olan, bazı yeni çalışmalara yönlendirdi.

Duncan Kelly'nin davetiyle Politik Düşünce Tarihi seminerleri bağlamında 20 Şubat 2017'de gerçekleştirilen Judith Shklar'ın çalışmaları üzerine bir kolokyum özellikle yardımcı oldu. Katrina Forrester'in bu kolokyum esnasında yaptığı yorumlar, Shklar'ın gerçekçilik ile ilişkisine açıklık getirmem açısından epey önemliydi. Peter Lassman'ın *Pluralism (Çoğulculuk)* üzerine kitabını dikkatime sunduğu için Duncan Kelly'ye ayrıca teşekkür ederim.

Neredeyse otuz yıl önce Harvard'da Judith Shklar'ın başında ol-

duğu tez komitesinde ikinci okur olarak bulunduğum William E. Scheuerman tamamlanmış metin üzerine isabetli yorumlar sağladı ve özellikle de 7. bölüm üzerine yaptığı yorumlarla yardımcı oldu.

Cambridge’de ikamet ederken, Berkeley’de tezi üzerine çalışan bir lisansüstü öğrencisi olan Samuel Zeitlin ile tanıştım. Sam bu metnin ilk yedi bölümünü gözden geçirerek okudu ve yorumlar yaptı ve bana, bir kısmını metinde ikrar etmeye çalıştığım, birçok değerli içgörü sağladı. Muazzam bir bilgi birikimine sahip bir araştırmacı ve Schmitt’in metinlerinin fevkalade şerhli çevirileriyle başarısını kanıtlıyor. Olağanüstü yardımları için ona teşekkürlerimi iletmeyi borç biliyorum.

Avrupa, özellikle de Alman-Yahudi entelektüel tarihinin izleklerine ilişkin ilgim 1979’da Alexander von Humboldt üyesi olarak Almanya’da bulunduğum zamana kadar gidiyor. 1980’lerin başında Frankfurt’a yerleştığım dönemde bir grup politik sıradışı Yahudi entelektüel ile tanıştım: Micha Brumlik, Dan Diner, Gertrud Koch, Cilly Kugelman ve Moishe Postone.

Otuz yıldan uzun bir süre arkadaş kaldık ve onlardan iki savaş arasındaki ve savaş sonrasındaki yıllarda Avrupalı Yahudilerin deneyimi hakkında çok şey öğrendim. Onlar benim birçok bölümdeki gizli muhataplarım.

Yirmiyahu Yovel ile onun New School for Social Research’te felsefe profesörü olarak görev yaptığı dönemde ettiğim sohbetler benim için son derece önemli oldu ve 2. bölümü ona ve eşi Shoshana Yovel’e adadım.

Yıllar boyunca, aralarında Asaf Angermann, Roger Berkowitz, Richard J. Bernstein, Susan Buck-Morss, Drucilla Cornell, Carolin Emcke, Rainer Forst, Peter Gordon, Jürgen Habermas, Dick Howard, Martin Jay, Karuna Mantena ve Jason Stanley’nin de bulunduğu, birçok arkadaşım ve meslektaşım bu konularda konuştum. Onlar çalışmalarını ve düşünceleriyle bana ilham verdiler.

Aynı zamanda, Princeton University Press'ten Rob Tempio'ya, kurduğumuz fikir alışverişlerinden bu kitabın yazılması fikrinin çıktığı ve kitabın tamamlanmasını beklerken gösterdiği sabır için teşekkür ederim.

Bu kitap, yirmi yıldır Yahudi düşünürlerin hayatlarını şekillendiren bireysel ve kolektif Yahudi deneyimlerini birlikte incelediğimiz sohbetleri ve içgörülerini için minnettarlıkla James A. Sleeper'a ithaf edilmiştir.

Alford, Massachusetts New York, Ekim 2017

BÖLÜM TEŞEKKÜRLERİ

İKİNCİ BÖLÜM, 2012 baharında Tübingen Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Leopold Lucas Ödülü'ne layık görüldüğümde verdiğim bir derse dayanmaktadır. Gözden geçirilmiş ders, Almanca-İngilizce bas-kısında şu şekilde yer almıştır: *Gleichheit ve Differenz. Die Würde des Menschen und die Souveränitätsansprüche der Völker in Spiegel der politischen Moderne* [Eşitlik ve Fark. Politik Modernitenin Aynasında İnsan Onuru ve Halk Egemenliği] Kısaltılmış ve gözden geçirilmiş bir versiyonu daha önce “Judith Shklar’s Dystopic Liberalism” (Judith Shklar’ın Distopik Liberalizmi) olarak yayımlanmıştı. Johns Hopkins University Press’in izniyle yeniden basılmıştır. Her iki versiyon da bu cilde dahil edilmek üzere önemli ölçüde yeniden yazılmıştır.

Üçüncü bölüm ilk önce “Arendt ve Adorno. “Tikelin Ele Geçmezliği ve Benjaminci Uğrak” başlığıyla Lars Rensmann ve Samir Gandesha tarafından düzeltilerek *Arendt ve Adorno: Politik ve Felsefi Soruşturmalar*’da yayımlandı. Yayımcı Stanford University Press’in izniyle yeniden basılmıştır.

Dördüncü bölümün önceki bir versiyonu “Whose Trial? Adolf Eichmann’s or Hannah Arendt’s? The Eichmann Controversy Revisited,” (Kimin Davası? Adolf Eichmann’ın mı Hannah Arendt’in mi?

Eichmann Tartışmasını Yeniden Ziyaret Etmek) olarak *The Trial that Never Ends: Hannah Arendt's Eichmann in Jerusalem in Retrospect*'te yer almıştı. İzin alınarak yeniden basılmıştır.

Beşinci bölüm ilk kez, Judith Butler'ın *Parting Ways. Jewishness and the Critique of Zionism* (Ayrılan Yollar: Yahudilik ve Siyonizm Eleştirisi) kitabına bir inceleme yazısı olarak *Constellations*'ta basılmıştı. İzin alınarak yeniden basılmıştır. Bu cilde dahil edilmek üzere yeniden gözden geçirilmiştir.

Altıncı bölüm ilk olarak 2015 baharında Ari Zolberg Göç Çalışmaları Merkezi'nin kurulması üzerine New School for Social Research'te sunuldu. 28 Ocak 2016'da Essen-Duisburg Üniversitesi'nin Göçmen Araştırmaları Merkezi'nde, 13 Şubat 2017'de Diane Middlebrook ve Carl Djerassi Misafir Profesörlük dersim olarak İngiltere'de Cambridge Üniversitesi'nde ve 23 Şubat 2017'de Leeds Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde sunuldu. Bu ciltte ilk kez yayımlanmaktadır.

Yedinci bölümün önceki versiyonları; 5 Haziran 2016'da Tel-Aviv Üniversitesi tarafından düzenlenen Politik Teori Konferansında, 7 Haziran 2016'da Kudüs İbrani Üniversitesi Minerva İnsan Hakları Merkezi'nde, 16 Kasım 2006'da New School for Social Research'te ve 30 Kasım 2016'da Yale Siyaset Teorisi Kolokiyumu'nda okundu. Bazı kısımları, 20 Şubat 2017'de Cambridge Politik Düşünce Tarihi Kolokiyumu'nda da sunuldu. İlk defa burada bütünüyle yayımlanıyor.

Sekizinci bölümün çok daha kısa bir versiyonu daha önce "Oracle's Odyssey. Review of Worldly Philosopher. The Odyssey of Albert O. Hirschman, by Jeremy Adelman" başlığıyla *Democracy Journal*'da yayımlandı. İzin alınarak yeniden basılmıştır.

Dokuzuncu bölüm, RESET Vakfı tarafından Mayıs 2014'te Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen İstanbul Seminerleri sırasında verdiğim bir konferansa dayanmaktadır. İlk defa burada basılmıştır.

ÖNSÖZ

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILIN ilk on küsur yılında sürgün, vatansızlık ve göçmenlik insanlığın evrensel tecrübeleri olarak ortaya çıktı. 2000 yılında 6 milyarlık dünya nüfusunun 175 milyonu göçmendi. 2015'te uluslararası göçmenlerin, yani doğduklarından farklı bir ülkede yaşayan insanların sayısı yüzde 41 artarak dünya genelinde 244 milyona ulaştı.¹ Dikkate değer olan, göçmenlerin mutlak sayısı veya bu sayının dünya nüfusu içindeki oranı değil (ki 7,5 milyar olduğu tahmin edilen dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 3,1'i uluslararası göçmenlerdi) daha ziyade bu dönemde göçmenlerin sayılarının dünya nüfusundan *daha hızlı* arttığı gerçeğidir. Mültecilerin koşullarının II. Dünya Savaşı'ndan bu yana karşılaşılmamış kriz boyutlarına ulaşmasıyla birlikte son on beş yılda göç hareketlerinde bir yoğunlaşma yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından hazırlanan bir rapora göre, 65,6 milyon insan, yani dünyadaki her 113 kişiden biri, 2016 yılı sonuna kadar çatışma, şiddet veya ekonomik ve ekolojik felaketler nedeniyle yerinden edilmiştir.² Küresel Güney ve Doğu'dan Avrupa, Kanada, ABD ve Avustralya'nın kaynak bakımından zengin ülkelerine umutsuzca ulaşmaya çalışan günümüzün acı içindeki insan kitleleriyle karşılaştırıldığında; bu

ciltte ele alınan entelektüeller, dinleri ve etnik kökenleri sebebiyle zulüm gören Yahudi mülteciler olmalarına rağmen eğitimli seçkinlere mensuplardı. Ev sahibi ülkelere hızla uyum sağlamalarına olanak tanıyan mükemmel bir eğitim almışlardı veya alacaklardı. Bu kitapta, diğerlerinin yanı sıra; Theodor Adorno, Hannah Arendt, Walter Benjamin, Judith Shklar, Albert Hirschman ve Isaiah Berlin'in yaşamlarının, kariyerlerinin ve düşüncelerinin nasıl iç içe geçtiğini araştırıyorum.

Yahudi entelijansiyaasının Avrupa'dan göçünün yirminci yüzyılın en parlak ve coşkulu entelektüel hareketlerinden birini doğurduğu çokça kez belirtilmiştir. Gerçekten de bu düşünürler, Avrupa Aydınlanmasının, Romantizminin ve Alman İdealizminin mirasıyla yürek burkan bir hesaplaşma içinde kendi tecrübeleri üzerine kafa yordular. Aralarında Arendt, Adorno ve Berlin'in de bulunduğu pek çokları, Alman İdealizmi tarafından geliştirilen –akıl ile bilim, özgürlük ile nedensellik, yurttaş ile birey arasındaki– gerilim ve çatışmalarda, özellikle Hegelci sistem inşasının başarısızlığından sonra görünür hâle gelen, entelektüel bir çöküşün ve rahatsızlığın kaynaklarını gördüler.

Shklar, Hirschman ve Berlin gibi diğerleri, Alman düşüncesinden Fransız ve İngiliz Aydınlanmasına doğru döndüler ve daha şüpheli bir ruh hâline büründüler. Alman düşüncesine egemen olan insan kurtuluşu ve uzlaşmasının abartılı ideallerinden ayrılarak düğün bir toplumda hukukun üstünlüğünü ve insan eyleminin gerçekleşmemiş ancak amaçlanan sonuçlarına ışık tutacak bir sosyal bilimi aradılar. En azından bir örnekte, yani Albert Hirschman'inkinde, Avrupa'dan yapılan göç Latin Amerika, Hindistan ve Afrika'ya varmıştır. Yine de Avrupa mirasıyla hesaplaşmalarının derinliği, bu düşünürleri Dipesh Chakrabarty'nin ünlü ifadesiyle "Avrupa'yı taşra-laştırmak" isteyenler için bile tartışılmaz muhataplar hâline getirir.

Bu kitapta bu düşünörlere, politik felsefelerinde ele alınan tecrübelerinin evrenselliği inancıyla ve Yahudi yaşamlarının³ faydalı çoğulluğunu geri kazanma umuduyla yaklaşıyorum. Dört tema, yaklaşıma rehberlik edecek: Yahudi kimliği ve ötekilik; sürgün, ses ve sadakat; liberal demokrasilerde yasallık ve meşruiyet ve çoğulculuk ve yargı problemi. Bu temalar, her düşünürün bireysel ve kolektif tecrübeleri aracılığıyla yansıtılacak olsa da önemi biyografik ayrıntıların ötesine geçerek yeni yüzyılda toplumlarımızın ve siyasetimizin süregelen ikilemleriyle bizi yeniden meşgul eder.